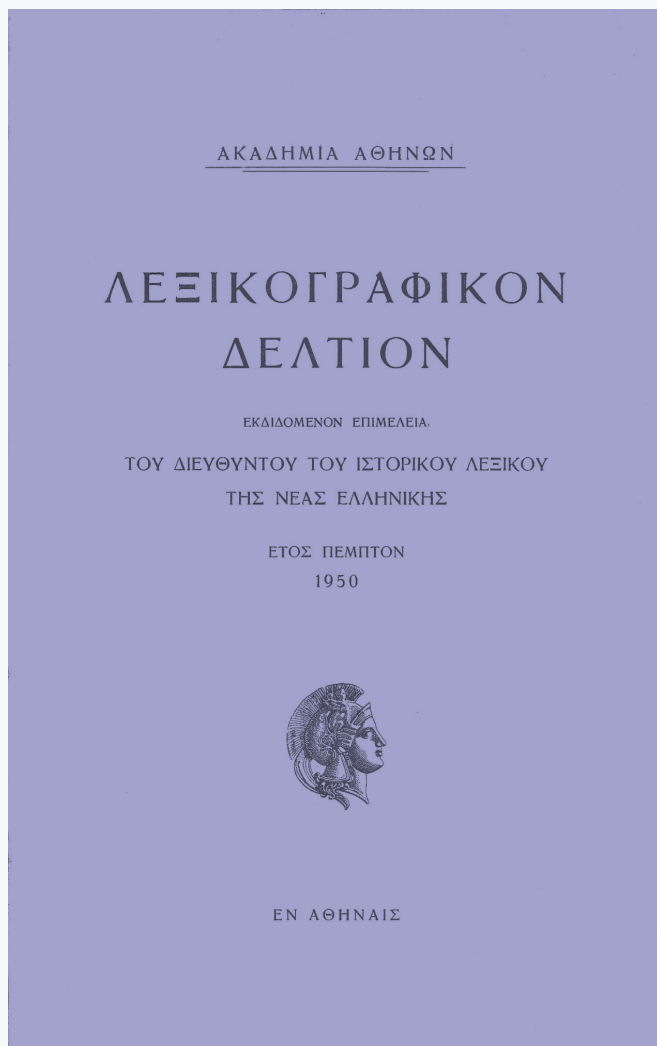

Lexicographic Bulletin

Vol 5 (1950)

Lexicographic Bulletin

Κρίσις Έτυμολογικού Λεξικού Ν. Π. Ανδριώτη

Anthimos Papadopoulos

doi: [10.12681/ld.39548](https://doi.org/10.12681/ld.39548)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

1950

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<i>Α. Α. Παπαδοπούλου</i> Φρασεολογικά	Σελ. 3 - 52
<i>Β. Φάβη</i> Κριτικά και παλαιογραφικά εις τὸν Ἡσύχιον	» 53 - 122
<i>Στ. Μάνεση</i> Οὐσιαστικά οὐδέτερα εις - οὐ	» 123 - 128
<i>Α. Α. Παπαδοπούλου</i> Κρίσις ἔτυμολογικοῦ λεξικοῦ Ν. Π.	
Ἄνδριώτη	» 129 - 147
Πίναξ λέξεων	» 148 - 153

ΚΡΙΣΙΣ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ

*N. Π. Ἀνδριώτη, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης,
Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς, Ἀθήνα 1951 (σελ. 1-307).*

Αὐτὸς εἶναι ὁ τίτλος τοῦ Ἐτυμολογικοῦ Λεξικοῦ τοῦ καθηγητοῦ τῆς γλωσσολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης κ. Ν. Π. Ἀνδριώτη. Ὁφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἓνα ἔτυμολογικὸν λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς, τῆς κοινῆς δημοτικῆς ἐννοῶ, εἶναι ἀναγκαῖον. Τὸ πρῶτον βιβλίον κάθε πολιτισμένου ἔθνους εἶναι τὸ λεξικόν του. Ἀπ' αὐτὸ φαίνεται ὁ βαθμὸς τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του. Προκειμένου δὲ περὶ λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς πολῦτιμον προσὸν δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ ἰδιότης τοῦ ἔτυμολογικοῦ. Διότι ὄχι μόνον πολλαὶ ξέναι λέξεις εἰσήλασαν εἰς αὐτὴν καὶ κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πεντακοσιετοῦς περιόδου δουλείας, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων πολλαὶ ἔχουν ἀλλοιωθῆ φωνητικῶς καὶ γραμματικῶς εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ μὴ εἰδήμων περὶ τὰς γλωσσικὰς μελέτας δυσκολεύεται ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτὰς ὡς Ἑλληνικάς. Καὶ εἶναι μὲν τὸ μέγα Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀλλ' αὐτοῦ τῶρα μόλις τυπώνεται ὁ τέταρτος τόμος περιλαμβάνων τὸ στοιχεῖον *B* ἀπὸ τῆς λέξεως *βλεφαρίδα* καὶ ἔξης καὶ Κύριος οἶδε μετὰ πόσα ἔτη θὰ συντελεσθῇ ἡ ἐκτύπωσις. Ἐπομένως ἓνα ἐπίτομον χρηστικὸν λεξικὸν ἔτυμολογικὸν εἶναι χρησιμώτατον διὰ πάντα Ἑλληνα ἐπιθυμοῦντα νὰ ἤξεύρῃ τί εἶναι τὸ λεξιλόγιον τῆς μητρικῆς του γλώσσης, ποῖαι λέξεις εἶναι Ἑλληνικαὶ καὶ ποῖαι εἶναι ξέναι.

Τὴν ἔλλειψιν αὐτὴν ἔρχεται νὰ πληρώσῃ τὸ Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τοῦ κ. Ἀνδριώτη. Ἡ σκέψις τοῦ καθηγητοῦ τῆς γλωσσολογίας ὑπῆρξε καλὴ καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς ἐκτελέσεως πιὸ καλὴ, ἀλλὰ πολλάκις δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ καλὴ διάθεσις καὶ ἡ τόλμη τῆς ἐκτελέσεως. Χρειαζέται καὶ ἡ ἱκανότης. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν μετὰ λύπης παρατηροῦμεν ὅτι αὕτη δὲν ὑπῆρξεν ἀνάλογη πρὸς τὴν ὁμολογουμένως ἀξιέπαινην διάθεσιν.

*
**

Ἐν πρώτοις ὁ συγγραφεὺς τὸ ὀνομάζει *Λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς* καὶ σύμφωνα μὲ τὸν τίτλον θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι πρόκειται τῷ ὄντι περὶ λεξικοῦ τῆς κοινῆς δημοτικῆς, ὡς αὕτη ἐκαλλιεργήθη καὶ διεμορφώθη εἰς τὰ με-

γάλα ἄστικὰ κέντρα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ἐξῆς. Καὶ ὅμως εἰς αὐτὸ συναντᾶ τις λέξεις ἐντελῶς ἰδιωματικὰς ἀγνώστους τελείως εἰς τὴν *κοινὴν Νεοελληνικὴν*. Φαίνεται ὅτι ὁ κ. καθηγητῆς κάμνει σύγχυσιν τῆς κοινῆς δημοτικῆς καὶ τῆς ἰδιωματικῆς. Τὰ ἐπόμενα παραδείγματα θὰ πείσουν τὸν ἀναγνώστην περὶ τοῦ πράγματος.

«*βούκα* ἢ, λατιν. *bucca*». Εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον τὸ *βούκα* σημαίνει ὅ,τι τὸ κοινὸν *μπουκιά*, τ.ἔ. τὸ ἐφάπαξ ἐμβαλλόμενον εἰς τὸ στόμα ποσὸν τροφῆς, τὸν βλωμόν. Δὲν γνωρίζω ποίαν σημασίαν ἀποδίδει ὁ κ. καθηγητῆς εἰς τὴν λέξιν, διότι τὸ Λατινικὸν *bucca* = γνάθος δὲν ἔχει τὴν ἰδίαν ἔννοιαν. Καὶ κατεχώρισε μὲν καὶ τὸ κοινὸν *μπουκιά* εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν, ἀλλὰ ἡ ἐρμηνεία του εἶναι ἐσφαλμένη, διότι ἐρμηνεύει «*μπουκιά* ἢ, *μπούκα* (=στόμα) + κατάλ. -*ιά*», τὸ δὲ *μπούκα* ἐρμηνεύει «στόμιον· λατιν. *bucca* (=στόμα)». Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ στόμα λατινιστὶ ἐλέγετο *os*, τὸ δὲ *bucca* ἐσήμαινε γνάθος. Προφανῶς ὁ κ. καθηγητῆς ἔπαθε κάποιαν σύγχυσιν εἰς τὸν γραμματικὸν καὶ σημασιολογικὸν καθορισμὸν τῶν κοινῶν *μπούκα* καὶ *μπουκιά* ἀμφοτέρων ἐκ τοῦ *bucca*. Τὸ μὲν *μπούκα* προσέλαβεν εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τὴν σημασίαν στόμιον, οἷον ἡ *μπούκα τοῦ κανονιοῦ, τοῦ τουφεκιοῦ* κτλ., τὸ δὲ *μπουκιά* προῆλθεν ἐκ μεταπλασμοῦ διὰ τῆς καταλήξεως -*ιά* εἰς δῆλωσιν τῆς ἐφάπαξ περιλαμβανομένης εἰς τὸ στόμα ποσότητος τροφῆς. Πάντως τὸ *βούκα* τοῦ Ποντικοῦ καὶ εἴ τινος ἄλλου ἰδιώματος δὲν εἶχε θέσιν εἰς τὸ λεξικὸν τῆς *κοινῆς Νεοελληνικῆς*.

Ὅμοίως οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὴν *κοινὴν Νεοελληνικὴν* ἔχουν αἱ ὅλως ἰδιωματικαὶ λέξεις *γεμενι* (εἶδος παπουτσιοῦ), *γιολτζῆς* (ταξιδιώτης), *γιολντάσης* (σύντροφος), *γκρέτο* (Ἑβραϊκὴ συνοικία), *δερμόνι* (δέρομα), *εἴντα* (τί), *ἐκειὸς* (ἐκεῖνος), *ἐμνοστος* (νόστιμος), *θανή* (κηδεία), *θράσος* (ἄνοστος), *κάστα* (κοινωνικὴ τάξη), *κεμεντζῆς* (λύρα), *κρεολὸς* (μιγάς), *μαθῆς* (δηλαδή), *μασάλι* (παραμύθι), *μεζάτι* (πλειοδοτικὴ δημοπρασία), *μουτσι* (τουλουμοτύρι), *μπαῖρι* (πλαγιά), *μπόρτζι* (χρέος), *ὀκαλῆς* (μιᾶς ὀκάς), *ὄστο* (κόκκαλο), *παζαρίτης* (φραντζόλα), *παλάγκα* (παλούκι), *πούλβερη* (σκόνη), *πούρμπερη* (στάχτη), *χαμούρι* (ζυμάρι) κτλ. Χάριν συντομίας παρέλειψα ν' ἀναγράψω καὶ τὸ ἔτυμον τῶν λέξεων τούτων, ξένων καὶ Ἑλληνικῶν, τὸ ὁποῖον διευτώθη ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως. Εἶναι πάμπολλαι αἱ λέξεις τῆς κατηγορίας αὐτῆς καὶ ἡ καταγραφὴ αὐτῶν θὰ ἀπῆται τὴν ἀντιγραφὴν μεγάλου μέρους τοῦ λεξικοῦ. Χάριν τῆς ἀληθείας πρέπει ἐνταῦθα νὰ λεχθῆ καὶ τὸ ἐξῆς, ὅτι εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ κοινοῦ καὶ ἰδιωματικοῦ ἔχει νὰ κάνη πολὺ καὶ τὸ ἀτομικὸν γλωσσικὸν αἴσθημα, τὸ ὁποῖον οὐχὶ σπανίως ὀδηγεῖ εἰς ἀπατηλὰ συμπεράσματα. Ἐχοντες λέξιν τινὰ τοῦ μητρικοῦ ἡμῶν ἰδιώματος οἰκείαν εἰς τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν αἴσθημα παρασυρόμεθα ὑπὸ τούτου εἰς τὸ

νά νομίσωμεν αὐτὴν κοινήν. Φαίνεται λοιπὸν πολὺ πιθανὸν ὅτι αὐτὸ ἔπαθε καὶ ὁ κ. Ἀνδριώτης καὶ λέξεις τοῦ ἰδιαιτέρου ἰδιώματος τῆς πατρίδος του ἐνόμισε κοινὰς καὶ ἐντεῦθεν ὁ μέγας φόρτος τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων συμβαίνει καὶ κάτι ἄλλο περίεργον. Ἀρκεταὶ ἀπὸ αὐτὰς μένουں ἀνερμήνευτες ἀναγραφομένων μόνον τῶν πρωτοτύπων ξένων λέξεων, ἔξ ὧν προέρχονται. Π.χ. *ζαγάρι* Ἀραβ. *sakar*, *ζαμπάρας* Τουρκ. *zampara*, *ζαμάνι* Τουρκ. *zaman*, *ζαμπόνι* Γαλλ. *zambon*, *ζβέρκος* Ἀλβαν. *zverk*, *ζεβζέκης* Τουρκ. *zvezek*, *ζεϊμπέκης* Τουρκ. *zeybek*, *ζιγκολό* Γαλλ. *zigolo*, *ζορμπαλίκι* Τουρκ. *zorbalik*, *ζορμπὰς* Τουρκ. *zorba*, *ζουλάπι* Ρουμαν. *zulape*, *καβγατζής* Τουρκ. *kavgaci*, *καβουρμάς* Τουρκ. *kavurma*, *καϊμακάμης* Τουρκ. *kaymakam*, *κάλος* Βενετ. *calo*, *καλιτσούνι* Ἰταλ. *calzone*, *καπισόνι* Γαλλ. *capuchon*, *λακινιά* Λατιν. *lacinia*, *μαραφέτι* Τουρκ. *marifet*, *μουεζίνης* Τουρκ. *muezzin*, *μουφτής* Τουρκ. *müfti*, *μουχτάρης* Τουρκ. *muhtar*, *νιρβάνα* Ἰνδ. *nirvana*, *ντάνσιγκ* Ἀγγλ. *dancing*, *ντιζέρ* Γαλλ. *diseur*, *ὀδαλίσκη* Γαλλ. *odalisque* < Τουρκ. *odalik*, *περπερούνα* Βλαχ. *paperguna* < Λατιν. *papilio*, *πινάκλ* Γαλλ. *pinacle*, *σαλταδόρος* Βενετ. *saltadore*, *σουρντίνα* Γαλλ. *sourdine*, *ταμποῦ* Ἀγγλ. *taboo* < Πολυνησ. *tabou* κτλ. Καὶ ἔτσι ὁ ἀναγνώστης εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀναζητήσῃ εἰς τὰ ξένα λεξικά νὰ μάθῃ τὴν σημασίαν ἀγνώστων εἰς αὐτὸν λέξεων. Ἴσως τοῦ πέρασε ἡ ἰδέα τοῦ κ. Ἀνδριώτη, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ λεξικόν του εἶναι ἐτυμολογικόν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐρμηνεύσῃ κάθε λέξιν. Τί ἄλλο νὰ ὑποθέσῃ τις;

*
* *

Διὰ προσεκτικῆς παρατηρήσεως ἀποκαλύπτεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐνίοτε δὲν πολυπραγμονεῖ διὰ τὴν διατύπωσιν τῆς πραγματικῆς καὶ ἀκριβοῦς σημασίας τῆς λέξεως. Γράφει π. χ. διὰ τὴν λέξιν «*τριώδιο* τό, μεσν. *τρι-ώδιον* (τρεις ὠδές)». Ἀλλὰ τί μπορεῖ νὰ καταλάβῃ μ' αὐτὰ ὁ ἀναγνώστης διὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο βιβλίον; Ἐπίσης «*τροπάρι* τό, μεταγν. *τροπ-άριον* ὑποκορ. τοῦ *τρόπος* (=μουσικὸς ἦχος)». Καὶ ἔδῳ δὲν γίνεται σοφώτερος ὁ ἀναγνώστης. Περὶ τῆς λέξεως ἐπραγματεύθημεν ἄλλοτε καὶ τὸν βουλόμενον νὰ μάθῃ περισσότερα καὶ ἀκριβέστερα παραπέμπομεν εἰς τὴν «Ἀθηνᾶν» 40 (1928) σελ. 63. Τὸ *τσαπατσούλης* ἐξηγεῖ ἀδέξιος, ἀλλ' ἐφόσον γνωρίζω σημαίνει ὄχι ἀδέξιος, ἀλλὰ ἀκατάστατος. Τὸ *γαλότσα* ἐξηγεῖ τσόκαρο, ἐνῶ, καθὼς θὰ ἴδωμεν, σημαίνει ἄλλο πράγμα. Τὸ *τσαχπίνης* ἐκ τοῦ Τουρκ. *şarķin* ἐξηγεῖ ἄταχος, ἀλλ' ἐξ ὅσων γνωρίζω εἰς τὴν κοινὴν Ἑλληνικὴν εἶναι εὐχρηστον τὸ θηλ. *τσαχπίνα* = ἐρωτότροπη, καμωματοῦ, σκερτζόζα. Τὸ *χαῖρι* ἐρμηνεύει εὐεργεσία, ἐξ ὅσων ὁμως γνωρίζω σημαίνει προ-

κοπή, εὐδοκίμησις, οἶον ἀρατικῶς «*χαῖρι* καὶ προκοπή νὰ μὴν κάνης!» καὶ «ἄνθρωπος *ἀχαῖρευτος*» = ὁ μὴ εὐδοκιμῶν, ὁ μὴ προκόπτων.

Ἐπειτα παρατηρεῖται καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι ὁ συγγραφεὺς καταγράφει λέξεις ξένας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν καμμίαν χρῆσιν εἰς τὴν κοινὴν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ λέγονται ἐν τῇ λογίᾳ γλώσσει εἰς ἐκτάκτους καὶ εἰδικὰς περιπτώσεις, οἶον «*κράλης* ὁ βασιλεὺς τῆς Σερβίας· σλαβ. *kral*, *μικάδος*, αὐτοκράτορας τῆς Ἰαπωνίας· *ιαπων. micado* (= ὑψηλὴ πύλη), *μολῶχ*, θεὸς αἱματοπότης· μεταγν. *Μολῶχ* < φοινικ. *molek* (= βασιλιάς), *φαραῶ*, ὁ βασιλιάς τῆς ἀρχ. Αἰγύπτου· ἀρχ. *φαραῶ* < αἰγυπτ. *peraha* (= παλάτι), *φελάχος* ὁ, χωρικὸς τῆς Αἰγύπτου· ἀραβ. *fellah* (= γεωργός), *φειτφὰς* ὁ, διάταγμα· ὄψιμο μεσν. *φειτφὰς* < τουρκ. *fetfa*, *φιλίντα* ἢ, εἶδος τουφεκιοῦ (ἀπαρχ.), τουρκ. *filinta* < γερμ. *Flinte*, *χαλίφης* ὁ, σουλτάνος· ἀραβ. *halifa* (= διάδοχος, ἐνν. τοῦ Προφήτη, *χαχάμης* ὁ, ραββίνος· τουρκ. *haham*, *χεδίβης* ὁ, ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου· τουρκ. *hidiv*» κττ. Πᾶς τις θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἓνας τοιοῦτος φόρτος τοῦ λεξικοῦ εἶναι ἄχρηστος. Ὁμιλοῦντες περὶ ξένων φυσικὸν μᾶς φαίνεται νὰ χρησιμοποιοῦμεν ἰδιαζούσας τινὰς λέξεις τῆς γλώσσης των, τὰς ὁποίας ἐλάχιστοι λόγιοι γνωρίζουν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει καὶ ὅτι εἶναι καὶ τῆς γλώσσης μας λέξεις.

Ὁμοίως εὐρίσκει τις λέξεις ξένας, τῶν ὁποίων γίνεται σπανίως χρῆσις εἰς τὴν δημοσιογραφίαν ἢ τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων, καθὼς *κιμονό*, *κογκρέσο*, *κρεματόριο*, *κρετσέντο*, *δρατόριο*, *σὺμανισμός*, *παγόδα* (Ἰνδικὸς ναός), *Φιλισταῖος* (ἄνθρωπος ἀκαλλιέργητος) κττ. Δὲν γνωρίζω ἐγὼ τοῦλάχιστον κατὰ πόσον αἱ λέξεις αὗται καὶ αἱ παρόμοιαι δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς κοιναὶ δημοτικά. Τὸ δὲ ἔθνικὸν *Φιλισταῖος*, γνωστὸν ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, διὰ πρώτην φορὰν μανθάνω ὅτι σημαίνει καὶ ἄνθρωπος ἀκαλλιέργητος.

*
**

Ἐπειτα διερωτᾶται τις τί θέλει εἰς λεξικὸν τῆς *κοινῆς Νεοελληνικῆς* ἢ σωρεία ἐκείνη τῶν λέξεων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, αἱ ὁποῖαι μόνον εἰς τὴν καθαρῆσαν χρησιμοποιοῦνται καὶ ποτὲ εἰς τὴν ἀκραιφνῆ δημοτικὴν; Π.χ. «*ἀτενίζω* ἀρχ. ἀτενῆς < ἀ-στερητ. -τείνω, *ἀτίθασος* ἐπίθ. ἀγριος, ἀρχ. ἀ-τίθασος < τιθασός = ἡμερος, *αὐθόρμητος* ἐπίθ. ἀρχ. αὐθ-όρμητος < αὐτός + ὄρμῶ, *αὐτομολῶ* ἀρχ. αὐτομολῶ (πάω μόνος μου), *αὐτοτελής* ἐπίθ. ἀρχ. αὐτο-τελής (ποὺ πληρῶνει μόνον στὸν ἑαυτό του), *αὐτούσιος*, *βυσσοδομῶ* ἀρχ. βυσσο-δομῶ (= οἰκοδομῶ στὸ βάθος), *δημιουργία*, *δημιουργός*, *δημιουργῶ*, *δράστης*, *εἰκῆ* καὶ ὡς *ἐτυχε*, *εἰρ-κτῆ*, φυλακῆ, ἀρχ. εἰρ-κτῆ < εἰργω, *ἐκατόμβη*, μεγάλη θυσία, ἀρχ. ἐκατόμ-βη (= θυσία ἑκατὸ βοδιῶν), *ἐκδοχή*, ἐρμηνεῖα ζητήματος, ἀποψις, ἀρχ. ἐκδοχῆ

⟨ἐκ-δέχομαι, ἐκμαγεῖο, ἀρχ. ἐκμαγεῖον ⟨ἐκμάσσω, ἐξάγω, ἐξαιρῶ, ἐξέλιξη, ἀρχ. ἐξέλιξις ⟨ἐξ-ἐλίσσω, ἐπαλξη, ἀρχ. ἔπαλις ⟨ἐπ-ἀλέξω = βοηθῶ, ἐπίνειο, ἐρινύα, ἀρχ. Ἔρινύς, ἔρπω, ἔρρινος, μεσν. ἔρ-ρινος⟨ἐν-ρινος, ἐρυθρός, ἡγέτης, Ἴνδαλμα, φανταστική εἰκόνα, μεταγν. Ἴνδαλμα ⟨ἰνδάλλομαι = φαίνομαι, μοιάζω, ἵππος, ἰταμὸς ἀρχ. ἰταμὸς ⟨ἴτης = ὀρμητικός, καταπέλτης ⟨καταπάλλω, κλεψύδρα, μειονέκτημα, μείωση, μετέωρος, μετόπη, μεταγν. μετ-όπη ⟨ὀπή, νέκταρ, νέμεση ἀρχ. νέμεσις⟨νέμω, ὄζαινα, μεταγν. ὄζ-αινα⟨ὄζω, οἰσοφάγος, ὀλοκαύτωμα, ὀλύμπιος, ὄμμα, ὀπτασία, ὀπτικός, ὀπτός, πέλεκυς, πληβεῖος, πομφόλυγα, ραψωδία, σαρδόνιος (γέλως), σαφήνεια, τελῶ, τοξότης, Φιλιππικός, ψηλαφῶ κτλ. κτλ. Ὅσον καὶ ἂν εἰς μερικὰς ἐξ αὐτῶν σκοπῶν ἐδόθη τύπος δημοτικός, ὡς ἐκμαγεῖο, ἐξέλιξη (ἀντὶ τούτου οἱ ὀρθοδοξότατοι δημοτικισταὶ μεταχειρίζονται τὸ ξετύλιγμα)¹, εἴλωτας, ἐρινύα, μείωση, νέμεση, πομφόλυγα, φορέας, φραγγέλιο, πρόσθετες καὶ τὸ Λατινικὸν ποντίφηκας, οὔτε αὐταὶ ἔπρεπε νὰ περιληφθοῦν εἰς τὸ λεξικὸν τοῦτο.

*
* *

Ἐπιφυλάξεις σοβαρὰς δύναται νὰ ἔχη τις καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν μερικῶν λέξεων. Ἴδου τὰ παραδείγματα :

«γαλότσα ἢ, ξύλινο πέδιλο, τσόκαρο βενετ. *galozze* ⟨μεσν. λατιν. **caloria* ⟨λατιν. *calopus* ⟨ἔλλην. *καλό-πους* (=καλαπόδι)». Ἐν πρώτοις ἡ λέξις, ἐφόσον γνωρίζω, δὲν σημαίνει τὸ ξύλινο πέδιλο, τὸ ὁποῖον κοινῶς λέγεται *τσόκαρο* ἢ *κατσάρι*, ἀλλὰ τὸ λαστιχένιο ὑπόδημα τὸ φορούμενον ἐπὶ τοῦ κυρίου ὑποδήματος πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τὸ ψῆχος, τὴν ὑγρασίαν καὶ τὴν λάσπην. Πιθανὸν φαίνεται ὅτι ἐκ συγχύσεως ἀπέδωκεν εἰς αὐτὴν ὁ κ. καθηγητὴς τὴν σημασίαν τοῦ Βενετικῆς *galozze* = εἶδος ξυλίνου ὑποδήματος («*specie di zoccoli o scarpa*»²). Ὡς πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν καλὸν θὰ ἦτο νὰ περιορισθῆ ἴσως μόνον εἰς τὸν συσχετισμὸν πρὸς τὸ *galozze*, ἂν ὄντως ἐκ τούτου προῆλθεν ἡ λέξις, καὶ νὰ λείψουν τὰ ἐπόμενα «μεσν. λατιν. **caloria* ⟨λατιν. *calopus* ⟨ἔλλην. *καλό-πους*», διότι οὔτε Λατινικὸν *calopus* μαρτυρεῖται οὔτε ἠδύνατο τὸ *p* νὰ τραπῆ εἰς *z*. Ἀφίνω ὅτι καὶ ἡ σημασία τοῦ Ἑλληνικοῦ *καλόπους* = καλαπόδι δὲν συμβιβάζεται οὔτε μὲ τὴν *γαλότσα* οὔτε μὲ τὸ *τσόκαρο*.

¹) Ἦκουσα πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς δημοσίαν διάλεξιν τὴν φράσιν «τὸ μελλούμενο ξετύλιγμα» ἀντὶ «ἡ μέλλουσα ἐξέλιξις» ἢ ἔστω καὶ «ἐξέλιξη». Κατὰ πόσον τὸ «μελλούμενο ξετύλιγμα» εἶναι δημωδέστερον καὶ ἄρα εὐληπτότερον ἀπὸ τὸ «μέλλουσα ἐξέλιξη» ἕνας Θεὸς τὸ ξέρει.

²) *Giuseppe Boerio*, Dizionario del dialetto Veneziano ἐν λ.

«*γουρλώνω* ἀπὸ τὸ **γρυλλώνω* <ἀρχ. *γρυλλίζω*». Δὲν εἶναι ἀληθὲς τοῦτο. Τὸ *γρυλλίζω* λεγόμενον ἐπὶ τῆς φωνῆς τοῦ χοίρου εἶχεν ἄλλην σημασίαν, ἐνῶ τὸ *γουρλώνω* = ἀνοίγω διάπλατα τὰ μάτια εἶναι ἀπὸ τὸ *γρουλλώνω*, ὅπερ ἐκ τοῦ *γρυλλώνω* παραγώγου τοῦ *γρύλλος*.

«*ζάφτω* χτυπῶ **διάφτω* <ἀρχ. *ιάπτω*». Ἡ ἔτυμολογία εἶναι τοῦ Μ. Δέφνερ εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου, ἐνθα λέγεται «ζάφου=v. ἑ. ζάφτω, χτυπῶ ἕναν δυνατά, ἄ. ἑ. *ιάπτω*». Τὸν μεσάζοντα τύπον **διάπτω* ἐφαντάσθη ὁ πολὺς Μένος Φιλήντας¹⁾, τὸν ὁποῖον ὁμοῦ μὲ τὸν Δέφνερ ἀναφέρει ὁ συγγραφεύς. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν θεωρεῖται καὶ πολὺ δικαίως λίαν ἀμφίβολον ἂν ἐσώθη μέχρις ἡμῶν τὸ Ὀμηρικὸν *ιάπτω*. Ἐπειτα δέ, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἐσώθη, θὰ ἐπερίμενέ τις *γιάφτω*, καθὼς λέγεται *γεράκι*, *γιατρεία*, *γιατρεύω*, *γιατρός*, *γιός*, *γιώνω* κττ. ἀπὸ τὸ *ιεράκι*, *ιατρεία*, *ιατρεύω*, *ιατρός*, *ιός*, *ιόω*. Κατ' ἐμὲ εἶναι πολὺ ἐγγύτερον πρὸς τὴν ἀλήθειαν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ *ζάφτω* εἶναι νεοελληνικὸς σχηματισμὸς καὶ δὴ ἰδιωματικὸς ἀπὸ τὸ σύνηθες *ζάφτι*, οἷον δὲ *γίνεται* *ζάφτι* (ἐπὶ ἀτιθάσου, ζωηροῦ, αὐθιάδου κττ.), *τὸν κάνω ζάφτι* (τὸν καθυποτάσσω δι' οἴουδήποτε μέσου καὶ διὰ δαρμουῦ, τὸν δαμάζω) κττ. Προῆλθε δὲ τὸ *ζάφτι* ἀπὸ τὸ Ἀραβικὸν *zapt* = κράτησις, συγκράτησις, περιστολή, κατοχή, καθυπόταξις, δάμασις, κυρίεσις, ἄλωσις κτλ.²⁾. Ἀπὸ τὸ *ζάφτι* τοῦτο ἠδύνατο νὰ σχηματισθῇ τὸ *ζάφτω* = καθυποτάσσω, δαμάζω καὶ δὴ δέρνω, χτυπῶ. Λέγεται δὲ καὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν περιφραστικῶς *zapt etmek* = δαμάζω, καθυποτάσσω, κυριεύω κττ., ὅπερ οὐχὶ ὀρθῶς οἱ Τοῦρκοι λεξικογράφοι γράφουν ὡς μίαν λέξιν *zaptetmek*³⁾. Ἄλλο εἶναι τὸ ζήτημα ἂν ἡ λέξις εἰσηλθὲν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐκ τῆς Τουρκικῆς ἢ κατ' εὐθείαν ἐκ τῆς Ἀραβικῆς. Ἐγὼ νομίζω πιθανώτερον τὸ δεύτερον.

«*ζυγούρι* τό, ἀρνὶ δυὸ χρονῶ· ἀπὸ τὸ ἐπίθ. *ζυγός* (= διπλός) + κατάλ. -*ούρι*». Ἀλλὰ τί ἔχει νὰ κάνῃ τὸ *ζυγός* = διπλός μὲ τὸ διετὲς ἀρνί; Διπλασιάζονται μὲν τὰ χρόνια του, ἀλλ' αὐτὸ μένει μονάς. Νομίζω ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ ξένης λέξεως.

«*θέρως* ὁ, θερισμός· ἀρχ. *θέρως* τό». Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθὲς. Τὸ ἀρσενικὸν *θέρως* = θερισμός εἶναι νεώτερος σχηματισμὸς ἐκ τοῦ *θερίζω*, ὅπως λέγεται καὶ ὁ *βότανος*, ὁ *βοῦτος*, ὁ *κλάδος*, ὁ *κοῦρος*, ὁ *τρύγος* κττ. ἐκ τῶν ρημάτων *βοτανίζω*, *βουτῶ*, *κλαδεύω*, *κουρεύω*, *τρυγῶ*.

«*καντάρι* τό, ἰταλ. *cantaro*». Ἐφόσον γνωρίζω *καντάρι* λέγομεν μο-

¹⁾ Γλωσσογνῶσ. 1, 48.

²⁾ Ἰωάννου Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, τόμ. 1, 1043β.

³⁾ *Ibrahim Alâettin*, *Yeni Türk Lügati*, İstanbul 1930.

νάδα βάρους 44 ὀκάδων, ὅπερ προῆλθεν ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν *kantar* καὶ ὄχι τὸ Ἰταλικὸν *cantaro* = βάρος 50 χιλιογράμμων. Ἐάν ἦτο ἀπὸ τὸ Ἰταλικόν, θὰ ἐλέγετο *καντάρο*. Ἐφόσον εἰς τὸ γλωσσικόν μας αἴσθημα ἡ Ἰταλ. λέξις προσπίπτει ὡς Ἑλληνικὴ διὰ τὴν κατάληξιν -ο, ἦτο δύσκολη ἢ μεταβολή. Ἐξ ἑτέρου εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ Τουρκικὰ συμφωνόληκτα ὀνόματα εἰσερχόμενα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν λαμβάνουν τὴν κατάλ. -ι. Ἄλλο ζήτημα ἂν τὸ Ἀραβικὸν *kindar*, ὅθεν καὶ τὸ Τουρκικὸν *kantar*, ἔδωκε τὴν γένεσιν καὶ εἰς τὸ Ἰταλικὸν *cantaro* ἢ *cantare* ἢ τὸ ἀντίστροφον συνέβη.

«*καπίκι* τό, ρωσσικὸ νόμισμα· ρωσσ. *kopeika* <τουρκ. *köpek* (= σκύλος)· τὰ καπίκια εἰκόνιζαν κεφάλι λιονταριοῦ ποῦ ἐκλαμβάνονταν ὡς κεφάλι σκύλλου». Κατὰ τὰ λεγόμενα αὐτὰ τὸ Ρωσσικὸν *kopeika* (πρόφ. *καρεϊκα*), ὅθεν τὸ ἐν τῇ ιδιωματικῇ Ἑλληνικῇ *καπίκι*, παρήχθη ἀπὸ τὸ Τουρκομογγολικὸν *köpek* = σκύλος. Ἀμφιβάλλω ἂν αὐτὰ εἶναι ἀληθῆ. Ἐζήτησα πληροφορίας ἀπὸ τὸ Νομισματικὸν Μουσεῖον καὶ ἡ Διευθύντρια αὐτοῦ κ. Εἰρήνη Βαρούχα ἐδήλωσεν ὅτι εἰς τοὺς καταλόγους τῶν Ρωσσικῶν νομισμάτων, οἱ ὅποιοι εἶναι σχεδὸν πλήρεις ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος, δὲν ἀναγράφεται τοιοῦτον νόμισμα. Ἐξ ἑτέρου ὁ Ρῶσος ἄλλοτε καθηγητὴς τῆς κλασικῆς φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Κιέβου κ. Νικόλαος Μιχαήλωφ μοῦ ἐδήλωσεν ὅτι ἀγνοεῖ τοιοῦτον νόμισμα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ρωσσικῆς νομισματολογίας. Θεωρῶ δὲ καθῆκον μου νὰ τὸν εὐχαριστήσω καὶ δημοσίᾳ, διότι μοῦ ἐξήγησε καὶ τὴν ἱστορικὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Κατὰ τὸ ἔτος 1533 ἡ Ρωσὶς ἡγεμονίς Ἑλένη, μητέρα τοῦ μετέπειτα τσάρου Ἰωάννου τοῦ Τρομεροῦ, διέταξε νὰ κοπῇ νόμισμα φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ υἱοῦ τῆς κρατοῦντος δόρου. Τὸ δόρου εἰς τὴν Ρωσσικὴν γλῶσσαν καλεῖται *κορῖο*, ἀπὸ δὲ τὴν λέξιν αὐτὴν ἐσχηματίσθη τὸ *kopeika*. Ἄλλὰ καὶ ἂν ὑπῆρξε ποτὲ νόμισμα εἰκονίζον κεφαλὴν λέοντος ὁμοίαν πρὸς κεφαλὴν σκύλλου, ἕνα πρᾶγμα εἶναι βέβαιον, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐτυμολογικὴ σχέσις μεταξὺ τοῦ Μογγολικοῦ *köpek* καὶ τοῦ Σλαβικοῦ *kopeika*. Οὐδὲν κοινὸν κυνὶ καὶ βαλανεῖω. Ἴσως ἡ ἐξωτερικὴ ὁμοιότης τῶν λέξεων *καπίκι* *μισπέκ* παρέσυρε τὸν κ. Ἀνδριώτην εἰς τὴν πεπλανημένην ἐτυμολογικὴν συσχέτισιν αὐτῶν. Κάτι τέτοια ὀλισθήματα παθαίνει ἐνίοτε.

«*κλαρί* τό, μεταγενέστερο κλαρίον». Περὶ τῆς λέξεως ἐπραγματεύθημεν πρὸ ἑτῶν εἰς τὴν Ἀθηναίαν¹⁾, ὅπου ἀπέδειξα διὰ τεκμηρίων πειστικῶν ὅτι προῆλθε

¹⁾ 46 (1935) 256. Ἐκεῖ εἶπα ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ Ἡσυχίου «κλαρία· κληρία. κλήματα ἀμπελόφυλλα. ἢ χωρίον. κληροί» προῆλθεν ἐκ συμπτύξεως δύο ὁμοήχων λέξεων εἰς μίαν γλῶσσαν, «κλαρία· κληρία. ἢ χωρίον. κληροί» καὶ «κλαρία· κλήματα ἀμπελόφυλλα». Εἰς τὴν πρώτην γλῶσσαν τὸ *κλαρία* εἶναι Δωρικὸς τύπος τοῦ *κληρία* καὶ εἰς τὴν δευτέραν τὸ *κλαρία* προῆλθεν ἀπὸ τὸ *κλαδία*. Αὕτη δὲ ἀκριβῶς ἢ περιέχουσα τὸν μεσαιωνικὸν Καππαδοκικὸν τύπον

τοῦτο ἀπὸ τὸ Καππαδοκικὸν *κλαρίον* ἀπαντῶν εἰς τὸν Ἑσυχίον παρὰ τὸ *κλαδίον*, διότι εἰς ἓνα ἰδίωμα τῆς Καππαδοκίας πᾶν δ τρέπεται κατὰ ὀργανικὸν νόμον εἰς ρ. Ὁ κ. Ἀνδριώτης θεωρεῖ ἀπίθανην τὴν ἰδικὴν μου ἔτυμολογίαν «ἀπὸ τὸ νεοκαππαδοκικὸν κλαρί(κλαδί) καὶ παράγει ἀπὸ μεταγενέστερον *κλαρίον* ἀντιπαραθέτων τὴν πληροφορίαν τοῦ Γ. Χατζιδάκι «τὸ κλαρί (κλαρίον, Ἑσυχ. κλάρας· φοίνιξ καὶ κλάριοι· κλάδοι»¹). Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὸν Ἑσυχίον ὑπάρχουν καὶ λέξεις τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν χρόνων ἐκ προσθήκης τῶν ἀντιγραφῶν, ἐγὼ δὲ πραγματευόμενος περὶ τῆς λέξεως — καὶ ὁ βουλόμενος δύναται νὰ ἴδῃ τὴν πραγματείαν μου — ἐχαρακτήρισα αὐτὴν ὡς μεσαιωνικὴν, καθὼς καὶ τὸ *ράσκαλης* ἀντὶ *δάσκαλης*, ὅθεν τὸ γνωστὸν μεσαιωνικὸν ἐπώνυμον *Λάσκαρης*. Ἐπομένως ἐκεῖνος ὁ χαρακτηρισμὸς «νεοκαππαδοκικὸ κλαρί (κλαδί)» δηλοῖ ἔλλειψιν ἐπιστημονικῆς εὐθύτητος. Ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ νομίση παραπλανώμενος ἀπὸ τὸν ὄρον «νεοκαππαδοκικό», ὅτι τάχα τὸ ἰδικόν μου *κλαρί(κλαδί)* εἶναι νεοκαππαδοκικόν, ἐνῶ ὁ Γ. Χατζιδάκις τὸ χαρακτηρίζει ὡς μεταγενέστερον. Ἄλλ' οὗτος δὲν κάμνει κανένα χαρακτηρισμὸν τῆς λέξεως ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἐμφανίσεώς της, παραθέτει δὲ ἀπλῶς τὰς γλώσσας τοῦ Ἑσυχίου «κλάρας· φοίνιξ» καὶ «κλάριοι· κλάδοι» προτιθέμενος νὰ συσχετίσῃ ἀπλῶς τὸ *κλαρί(κλαρίον)* πρὸς τὰς λέξεις *κλάρας* καὶ *κλάριοι*. Ἐγὼ συμφωνῶ χρονικῶς μὲ τὸν Χατζιδάκιν, ἀλλ' ὁ κ. Ἀνδριώτης μὲ τὸ «νεοκαππαδοκικό» κατασκευάσμα του ἐσκεμμένως παραποιεῖ τὴν ἀλήθειαν.

κίλιφι τό. Ὁρθῶς ἔτυμολογῶν ὁ κ. Ἀνδριώτης τὴν λέξιν ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν *kilif* ἐπιφέρει «ἀπίθανη ἢ παραγωγή τοῦ Γ. Χατζιδάκι στὸ Λεξικογραφικὸ Ἀρχεῖο 6, 487 ἀπὸ τὸ κέλυφος». Ὁ Χατζιδάκις ὁμως δὲν ὁμιλεῖ ἐκεῖ περὶ τοῦ Τουρκικοῦ *κίλιφι*, ἀλλ' ἐν παρόδῳ περὶ τοῦ Κρητικοῦ «*κελύφιν (κέλυφος)*». Μνημονεύων δηλαδὴ τὴν παροιμίαν «ὅποιος θὰ κλέψῃ τὸν μιναρὲ, πρέπει νὰ ᾄχῃ καὶ τὸ κελύφιν του» ἐπιφέρει ἐν παρενθέσει *κέλυφος*. Μὲ τοῦτο ἤθελε ἀπλῶς νὰ δηλώσῃ ὅτι τὸ *κελύφιν* εἶναι παράγωγον τοῦ *κέλυφος*. Ἀπορον πῶς ὁ κ. Ἀνδριώτης περιέπεσεν εἰς τοιοῦτον σφάλμα ἀπροσεξίας. Βέβαιον λοιπὸν ὅτι παρὰ τὸ κοινὸν *κίλιφι* ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ *kilif*, ὅπερ ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ *κελύφι* εἶναι ἀντιδάνειον, εἰς τὴν Κρήτην ἐσώθη τὸ Ἑλληνικὸν *κελύφι*²).

κλαρία εἶναι προσθήκη Βυζαντινοῦ βιβλιογράφου, ὅστις νομίσας τὸ *κλαρία* τοῦ Ἑσυχίου ὡς τὴν ἰδίαν λέξιν ἐπρόσθεσεν εἰς τὸ ἐρμηνευμὰ της τὸ «κλήματα ἀμπελόφυλλα». Ἡ προσθήκη ἔγινε βέβαια κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ περιθώριον καὶ μεταγενέστερον ὑπὸ ἄλλου ἀντιγραφῆς ὑπεισήληθεν εἰς τὸ κείμενον.

¹) Μεσαιωνικά καὶ νέα Ἑλληνικά 1, 394.

²) Ἰδ. Ἀθηνᾶν 44 (1932) 23.

κονεύω. Τὸ ρῆμα τοῦτο σημαῖνον διανυκτερεύω ὁ Γ. Χατζιδάκις τὸ ἔτυμολόγησεν ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸν *κονάκι*, τοῦ ὁποίου τὸ *-άκι* ἐνομίσθη ὡς κατάληξις, ὅπως εἰς τὸ *παιδ-άκι*, *χων-άκι* κτλ. καὶ ἐπομένως ἀπὸ τὸ ἀπομείναν γραμματικὸν στοιχεῖον *κον-* ἐσχηματίσθη τὸ *κονεύω* (*παιδ-άκι* — *παιδ-εύω*, *χων-άκι* — *χων-εύω*¹⁾). Μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν ἐπιληφθεὶς τοῦ ζητήματος ἀπέδειξα ὅτι ἡ ἔτυμολογία τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς δὲν εἶναι ὀρθή²⁾. Τὸ *κονεύω* ἐσχηματίσθη κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν *konmak* = καταλύω εἰς κατάλυμά τι, ξενοδοχεῖον, οἰκίαν κττ., ἐγκαθίσταμαι, στρατοπεδεύω καὶ ἐπὶ πτηνῶν ἐπικάθημαι κάπου. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς καταλήξεως *-mak* ἐσχηματίσθη φυσιολογικῶς ἐκ τοῦ θέματος *kon-* τὸ *κονεύω*, ὅπως συμβαίνει κατὰ κανόνα ἀνεξαίρετον εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον, οἷον *ara-mak*—*ἀραεύω* (ζητῶ), *ahtar-mak*—*ἀχταρεύω* (σκάπτω), *uy-mak*—*ιεύω* (ταιριάζω), *kazan-mak*—*καζανεύω* (κερδίζω) κττ. Ἡ ἄγνοια τῆς Τουρκικῆς ἔγινεν αἰτία εἰς τὸν Χατζιδάκιν νὰ κάμῃ ἐσφαλμένην ἔτυμολογίαν, ἀλλ' εἰς τὸν κ. Ἀνδριώτην δεχόμενον αὐτὴν δὲν συγχωρεῖται τὸ σφάλμα, διότι ναι μὲν ἀγνοεῖ καὶ αὐτὸς τὴν Τουρκικὴν, ἀλλ' ὀφείλει νὰ παρακολουθῇ τοῦλάχιστον τὰς δημοσιευόμενας μελέτας τοῦ κλάδου του.

Τὸ *λυγνός* δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὸ Ἑσυχιανὸν «λέγνος ἀνανδρος, σῖτος ὁ μὴ ἀδρός», ὅπως ἐπίστευεν ὁ Κοραῆς³⁾, δέχεται δὲ καὶ ὁ κ. Ἀνδριώτης. Ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ *λυγινός* < *λύγος* ὡς φέρεται ἡ ἔτυμολογία ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Ἐρῖκου Στεφάνου ἐν λέξει *λυγνός*. Ἐπομένως γραπτέον *λυγνός* ὡς γράφεται καὶ *λυγερός*. Φέρεται καὶ παλαιόθεν καὶ τύπος *λύγινος* = ὁ ἐκ λύγου πεποιημένος.

Τὸ *μαντράχαλος* = ὑψηλόσωμος ἔτυμολογεῖ ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ τὸ «*μάντρα* καὶ *χαλι* = διχαλωτὸ ξύλο γιὰ ἀνάρτηση». Δὲν ἐννοῶ ὅμως τί ἔχουν νὰ κάβουν ἡ *μάντρα* καὶ τὸ *χαλι* μὲ τὸν ὑψηλόσωμον. Ἄλλη φαίνεται πὼς εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ ὀνόματος.

«*μεσάντρα* ἢ, ντουλάπα γιὰ στρώματα· **μεσάνδηρα* < *μέσον* + *μεσν.* οὐσ. *ἀνδηρον*». Τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶναι σωστόν. Τὸ *ἀνδηρον* ὡς γνωστὸν σημαίνει ἀνάλημα, πρόχωμα. Τί λοιπὸν μποροῦσε νὰ σημαίνη τὸ μέσον τοῦ ἀνδήρου; Ἡ λέξις εἶναι ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν *musandra* = «μέγα ξύλινον ἐρμάριον ἢ σκευοθήκη κατέχον τὴν μίαν τῶν πλευρῶν τοῦ δωματίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τίθενται στρώματα, ἐφαπλώματα κττ.»⁴⁾. Ἡ λέξις ἀναγράφεται καὶ εἰς τὸ νέον Τουρκικὸν

¹⁾ Ἀθηνᾶ 32 (1920) 201 καὶ Glotta 11, 178.

²⁾ Ἀθηνᾶ 53 (1950) 195.

³⁾ Ἀτ. 4, 286.

⁴⁾ Ἰωάννου Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, τόμ. 2, 1818 β.

λεξικόν τοῦ Ibrahim Alâettin μετὰ τὴν νέαν γραφὴν «*nusandra = içine yatak konulan büyüik dolap, yük*» (μεγάλῃ ντουλάπα, ἐντὸς τῆς ὁποίας τίθενται στρώματα, γιούκι).

«*μήγαρις, μὴ γάρ*». Τὴν ὅλως ἰδιωματικὴν αὐτὴν λέξιν τὴν σημαίνουσαν μήπως ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐτυμολόγησεν ἀπὸ τὸ *μὴ γάρ* καὶ ὁ συγγραφεὺς δέχεται τὴν ἐτυμολογίαν ὡς ὀρθήν. Ἄλλὰ τελευταῖα ἐπραγματεύθη καὶ ἐγὼ περὶ τῆς λέξεως¹⁾ καὶ ἀπέδειξα ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Χατζιδάκι δὲν εἶναι ὀρθή, ὅτι τὸ αἰτιολογικὸν *γάρ* δὲν συμβιβάζεται σημασιολογικῶς μετὰ τὸ νόημα τῆς λέξεως καὶ ὅτι προῆλθεν αὕτη ἐκ τοῦ *μὴ ἄρα*.

«*πανίδα* ἢ, τὸ ζωικὸ βασίλειον· λόγ. *πανίς* ἀπὸ τὸ μυθ. *Πᾶν* κατὰ μετάφρασιν τοῦ λατιν. *Fauna*». Ἄλλὰ φαίνεται πῶς εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ *Fauna*, ὡς ἀπεκαλεῖτο ἡ ἀγαθὴ θεά, καθὼς καὶ μετὰ τὸ ἀρσενικὸν *Faunus*, Φαῦνος, ποιμενικὸς θεὸς ὅμοιος μετὰ τὸν *Πᾶνα*. Ἐρωτᾶται ὅμως, εἶχε θέσιν εἰς τὸ Ἐτυμολογικὸν λεξικὸν τῆς κοινῆς δημοτικῆς τὸ λόγιον κατασκευάσμα *πανίς* τὸ δημιουργηθὲν κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Γαλλικοῦ *Faune*;

«*παντούφλα - παντόφλα* ἢ, ἰταλ. *pantofola* < ἕλλην. *παντό-φελλος* (= ὕλη ἀπὸ φελλοῦ) (A. Maidhof Neugr. Rückwand. roman. 52)». Τὴν λέξιν ἀπὸ τὸ *πᾶς* καὶ *φελλος* ἐτυμολόγησεν ὁ Α. Γ. Πασπάτης²⁾, ἀλλὰ καλύτερα νὰ ἔλειπεν ἢ κάπως κωμικὴ ἐτυμολογία αὕτη, ἢ ὁποία παρεπλάνησε καὶ τὸν κ. καθηγητήν. Εἶναι αὐτὸ τὸ Ἰταλικὸν *pantofola*, ὅπερ δὲν ἔχει συγγένειαν μετὰ Ἑλληνικὴν λέξιν. Τὰ Ἰταλικά λεξικά παράγουν τὸ *pantofola* ἀπὸ τὸ Γαλλικὸν *pantoufle*, τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς εἶναι ἄσχετον μετὰ τὸ Ἑλληνικὸν *φελλος*.

«*πνιγούρι*, χοντραλεσμένο σιτάρι· ρ. *πνίγω* + κατάλ. -ούρι». Ἡ λέξις κοινῶς λέγεται *πλιγούρι*, ἰδιωματικῶς δὲ *πλουγούρι*, *πουλγούρι*, *μπουλουγούρι*, *μπλουγούρι*, κάπου δὲ καὶ *πνιγούρι*. Πρῶτος ὁ Κοραῆς ἐδίδαξεν ὀρθῶς ὅτι ἡ λέξις εἶναι ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν *burgul* ἢ *bulgur*³⁾. Ἡ ἐκ τοῦ *πνίγω* ἐτυμολογία μόνον χάριν ἀστειότητος δύναται νὰ λεχθῆ.

«*πολυέλαιος* ὁ, μεσν. *πολυέλαιος* < *πολὺ* + *ἔλαιον*. Ἀρχικὴ σημασία: πολυκάντηλο. Ἡ γραφὴ *πολυέλεος* ἀπὸ παρασχετισμὸ μετὰ τὸ *πολυέλεος* (*ὕμνος*), πού ψάλλεται, ὅταν ἀνάβουν τοὺς πολυελαίους». Ὅτι ἡ ἐτυμολογία ἀπὸ τὸ *πολὺ* + *ἔλαιον* δὲν εἶναι ὀρθή καὶ ὅτι δεύτερον συνθετικὸν εἶναι τὸ *ἔλεος*, διότι συνάπτεται πρὸς τὸν 135^{ον} ψαλμὸν τοῦ Δαβίδ, τοῦ ὁποίου οἱ 26 στίχοι καταλήγουν πάντες εἰς τὴν φράσιν «ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ» ἔχει διδάξει πρῶτος

¹⁾ Ἀθηνᾶ 55 (1951) 116.

²⁾ Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας 2 (1885) 329.

³⁾ Ἄτ. 4, 439 καὶ Ἰπποκρ. Διαίτ. ὁξ. 13 σημ. 2.

ὁ Κόντος ¹⁾, ἠσχολήθη δὲ καὶ ἐγὼ περὶ αὐτοῦ (βραδύτερον ²⁾. Ἄλλ' ὁ κ. καθηγητὴς ἠγνόησεν ἢ ἀπεσιώπησεν ἀμφοτέρους.

«*Τουρκιά* ἢ, λόγ. *Τουρκία*». Καθόσον γνωρίζω ὡς γεωγραφικὸν ὄνομα λέγεται παροξυτόνως *Τουρκία*, καθὼς καὶ *Ἀγγλία*, *Γαλλία*, *Γερμανία* κτλ., ἐνῶ τὸ ὀξυτονούμενον *Τουρκιά* ἔχει ἔννοϊαν περιληπτικὴν καὶ σημαίνει τὸ Τουρκικὸν ἔθνος.

«*χόβι* τό, φορὰ ἴσως *χόιον*, ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. *χοῦς* (= μέτρο ὑγρῶν) μὲ ἀνάπτυξη εὐφωνικοῦ β». Τί σχέσιν μπορεῖ νὰ ἔχη τὸ μέτρον τῶν ὑγρῶν μὲ τὴν φορὰν, τὴν ὀρμήν, μόνον ὁ μακαρίτης Μένος Φιλήντας — ἡ ἐτυμολογία εἶναι ἰδική του ³⁾ — μποροῦσε νὰ μᾶς πῆ ἐπικροτοῦντος καὶ τοῦ κ. καθηγητοῦ τῆς γλωσσολογίας. Ἐγὼ γνωρίζω ὅτι εἶναι τὸ Τουρκικὸν *hov* = τὸ διὰ τοῦ ἱέρακος γινόμενον κυνήγιον πτηνῶν, ὅθεν εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *χόβ(ι)* = συγκέντρωσις δυνάμεων πρὸς ἐξόρμησιν ἢ ἐπίθεσιν, φορὰ. Ἀνήκει καὶ τὸ *χόβι* τοῦτο εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων ἄγνωστον εἰς τὴν κοινὴν καὶ μὴ ἔχον ἄρα θέσιν εἰς λεξικὸν τῆς κοινῆς.

*
* *

Διάφορον γνώμην δύναται νὰ ἔχη τις καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐτυμολογικὴν μέθοδον τοῦ κ. καθηγητοῦ. Προκειμένου μὲν περὶ λέξεων Ἑλληνικῶν ἐξαλλοιωμένων μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀδιαγνώστου ἢ ἀναγωγῆ εἰς τὸ ἀρχέτυπον ἦτο ἀναγκαία, ἐφόσον πρόκειται περὶ λεξικοῦ ἐτυμολογικοῦ, ὡς *γληχούμι* (ἀρχ. βλήχων), *γούρνα* (ἀρχ. γρώνη), *θράσος* = ἄνοστος (ἀρχ. σαθρός), *θρομύλι* (ἀρχ. ὀρθομύλιον), *λωλὸς* (ἀρχ. ὀλωλός), *μαλώνω* (ὀμαλώνω, ἀρχ. ὀμαλός), *μουνοῦχος* (ἀρχ. εὐνοῦχος), *μούχλα* (ἀρχ. ὀμίχλη), *μουχτερὸ* (ἀρχ. μοχθηρὸς) κττ. Πρόσθετες τούτοις καὶ τὸ *ἄντερο* (ἔντερον), *ἄντρας* (ἀνήρ), *ἄνθρακας* (ἄνθραξ), *γυναῖκα* (γυνή), *ιερέας* (ἱερεὺς) κττ. Ἄλλ' ἦτο νομίζω ὅπως περιττὴ ἢ ἀναγωγὴ εἰς τὸν ἀρχαῖον τύπον λέξεων ἐντελῶς ἀμεταβλήτων, ὡς *ἄνθρωπος* ἀρχ. ἄνθρωπος, *ἀνέχομαι* ἀρχ. ἀνέχομαι, *ἄνώνυμος* ἀρχ. ἄνώνυμος, *ἱκανὸς* ἀρχ. ἱκανός, *κατοικῶ* ἀρχ. κατοικῶ, *καίω* ἀρχ. καίω, *κηδεύω* ἀρχ. κηδεύω κτλ. Ἐφόσον ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀγαμέμνονος μέχρι τοῦ Παύλου Α' εἶναι ἐνιαία καὶ ἀδιάσπαστος καὶ καθὼς ἔχει σχετικὰ παρατηρήσει καὶ ὁ φίλος κ. Κωνστ. Δημαρᾶς ⁴⁾ «ἡ γλῶσσα μας ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα διατελεῖ μία καὶ χω-

¹⁾ Ἀθηνᾶ 26 (1914) 465.

²⁾ Ἀθηνᾶ 40 (1928) 83.

³⁾ Γλωσσογνωσ. 1, 8.

⁴⁾ Ἐλεύθερον Βῆμα 11 Ἰανουαρίου 1952.

ρις διακοπή», πλὴν τῶν γενομένων ἀλλοιώσεων εἰς τὴν φωνητικὴν καὶ τὴν κλίσιν, ἀναποφεύκτων καὶ φυσικῶν ἄλλωστε ἐν τῇ παρόδῳ τῶν χιλιετηρίδων, ἦτο τελείως περιττὴ ἢ τοιαύτη ἐτυμολογικὴ ἀκρίβεια. Τὸ πολὺ πολὺ μποροῦσε ἢ λέξις ἀπλῶς νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀρχαία ἢ μεταγενεστέρα ἢ μεσαιωνικὴ καὶ τίποτε περισσότερο. Ὁ κ. Ἀνδριώτης ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀλλὰ ἐκεῖνο ἐφαρμόζει ἄλλο σύστημα, τὸ ὁποῖον δὲν ταιριάζει εἰς τὸ ἰδικόν του χρηστικὸν λεξικόν.

Ἴσως μόνον τὸ «κύμα ἀρχ. κῦμα, μαῖα ἀρχ. μαῖα, μύγα ἀρχ. μυῖα, πρᾶγμα ἀρχ. πρᾶγμα, σπείρα ἀρχ. σπεῖρα, σφαῖρα ἀρχ. σφαῖρα» καὶ τὰ παρόμοια θὰ ἦσαν ἀνεκτά, ἐφόσον ὁ συγγραφεὺς δὲν τηρεῖ τὸν ἱστορικὸν τόνον τῶν διχρόνων φωνηέντων ἢ τῶν διφθόγγων εἰς τὰ ὀνόματα γράφων κύμα, μαῖα, μύγα, πρᾶγμα, σφαῖρα, σπείρα κττ.

*
* *

Ἀνακολουθία τις παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν γραφήν. Π.χ. γράφει ἀψίς διὰ τοῦ ι = ὄρητικός, δριμύς καὶ ἐρμηνεύει λέγων «ἀποκόπηκε ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα σύνθετα ἀψί-χολος, ἀψί-θυμος κατὰ τὸ σχῆμα δξύ-θυμος-δξύς». Εἶναι ἢ ἐτυμολογία τοῦ Γ. Χατζιδάκι ¹⁾, τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι ἀποδέχεται. Ἄλλ' ἀφοῦ ἀπεκόπη ἀπὸ τὸ ἀψί-χολος καὶ ἀψί-θυμος κατὰ τὸ δξύθυμος-δξύς, φυσικὸν εἶναι νὰ γράφεται ἀψύς, διότι κατὰ γλωσσικὴν ἀρχὴν τὰ ἀναλογικῶς συνεκδραμόντα τηροῦν τὴν ὀρθογραφίαν ἐκείνων, ἀναλογικῶς πρὸς τὰ ὁποῖα κανονίζονται. Ὅπως ὀρθῶς γράφει κατὰ Χατζιδάκιν φαρδύς, ὅπερ καίπερ ἐκ τοῦ εὐφραδῆς ἐκανονίσθη κατὰ τὸ ἀδρύς, βαθύς, βαρύς, δριμύς πλατύς κττ., καὶ ὅπως ὁμοίως ὀρθῶς γράφει ὁ ἴδιος δεξὺς ἀρχ. δεξιὸς κατὰ τὸ παχύς, εὐθύς, διὰ παρόμοιον λόγον γραπτέον καὶ ἀψύς.

Ἐπειτα παρατηρεῖ τις ἀντινομίαν καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν διπλῶν συμφώνων. Ἐφόσον ταῦτα κατὰ κανόνα διατηροῦνται, πβ. θάλασσα, θάλλω, θαρρῶ, θρέμμα, καμνῶ, κολλῶ, κόμμα, κομμάτι, κομμούνα, κομμουνιστής, κόμωση, μαμμά, μαμμή, μαμμωνάς, πλημμέλημα κτλ. κτλ., διατί ἄραγε γράφει ὁ κ. Ἀνδριώτης «πλημύρα ἢ, μεταγν. πλήμμυρα, πλημυρίζω ἀρχ. πλημμυρῶ»;

Τοιαῦται ὀρθογραφικαὶ ἀντινομίαι ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν γραφήν εὐρίσκονται καὶ ἄλλαι. Γράφει ὁ λεξικογράφος βάκιλλος ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *bacillus*, βούλλα ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *bullā*, δολλάριο ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ *dollar*, σκουτέλλι μεσαιωνικὸν σκουτέλλιον ὑποκοριστικὸν τοῦ Λατινικοῦ *scutella*, κολλήγας ἐκ

¹⁾ Μεσαιωνικά καὶ νέα Ἑλληνικά 1, 170

τοῦ Λατινικοῦ *collega*, βερβελλιά ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *vervella* (= προβάτιον), κόλλα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ *colla* κατὰ τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν. Ἔχει καλῶς. Ἄλλὰ γράφει καὶ βαρέλα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ *barella*, καβάλα ἐκ τοῦ Λατιν. *caballus*, καβαλάρης ἐκ τοῦ Λατιν. *caballarius*, ἔπειτα καβαλιέρος ἐκ τοῦ Ἰταλ. *cavaliere*, ὄπερ ἐκ τοῦ Λατιν. *cabalus* (!), κάνουλα ἐκ τοῦ Λατιν. *cannula*, κάτος, κάτα = γάτος, γάτα ἐκ τοῦ Λατιν. *cattus* καὶ ἔπειτα γάτα ἐκ τοῦ Ἰταλ. *gatta*, κέλα μεσαιωνικὸν κέλλα ἐκ τοῦ Λατιν. *cella*. Ἐπειτα τὰ ἐξῆς: διάσελλο ἐκ τοῦ δια + σελλι, ἀλλὰ λῆμμα σελλι μεσαιων. σελλίον ὑποκορ. τοῦ σέλλα, προηγουμένως ὅμως λῆμμα λεξικογραφικὸν σέλα μεσαιων. σέλλα ἐκ τοῦ Λατιν. *sella*. Τοιαύτη ὀρθογραφικὴ ἀνωμαλία, διὰ τὸ μὴ εἶπω ἀκαταστασία, πῶς δικαιολογεῖται εἰς ἓνα λεξικὸν ἐτυμολογικόν, τοῦ ὁποίου ὁ συγγραφεὺς θέλει τὸ ἀναγνωρισθῆναι τίτλοι ἐπιστημονικῆς ἰκανότητος καὶ ἀκριβείας;

Ὅμοίως γράφει ὀρθῶς νῦ τὸ γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου, γράφει ὅμως καὶ ἐνσυνειδήτως «μι (ἀρχ. μῦ)». Διατὶ αὐτὴ ἡ ἀντινομία;

Τὸ θεώρατος ἀντὶ θεόρατος, ἂν καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν κανονικὴν ἀλφαβητικὴν σειρὰν, φαντάζομαι ὅτι εἶναι ἀβλέπτημα, ὅμως ἀβλέπτημα ἀσυγχώρητον, διότι ὁ κ. καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας ἀντιφάσκει πρὸς ὅσα ὀρθῶς εἶπεν εἰς τὸ λῆμμα θεο- ὡς πρῶτον συνθετικὸν «μὲ σημασία μεγεθυντική: θεόκρημνο, καὶ ἐπιτατική: θεόγυμνος, θεονήστικος». Ἄλλὰ τὸ ὡς μεταγενέστερον χαρακτηρισζόμενον ξενητεία < ξενητεύω ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ ξενιτεία < ξενιτεύω εἰς ποῖον λεξικὸν τὸ βρῆκε; Καὶ τὸ κόκαλο ἐκ τοῦ ἀρχ. κόκκαλος πῶς ἐξηγεῖται;

Ἔχομεν ἔπειτα τὰς τονικὰς ἀνωμαλίας. Γράφει μαία, μοίρα, σπείρα κττ., ὡς παρετηρήθη ἤδη, διότι ποσοτικῶς οἱ φθόγγοι αι, οι, ει δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὸ ε καὶ τὸ ι, ἄρα εἶναι βραχεῖς ὅπως καὶ αὐτοί, καὶ ἐπομένως δὲν ἐφαρμόζεται ὁ κανὼν τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς « μακρὰ παραλήγουσα πρὸ βραχείας ληγούσης περισπᾶται». Πάει καλά. Συμφωνοῦμεν μαζί του καὶ τοῦ συγχωροῦμεν τὸ στείρα δηλ. τοῦ στείρος, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζομεν ὡς λάθος τυπογραφικόν. Καὶ ἐρωτῶμεν, τὸ ει εἶναι βραχὺ εἰς τὸ σπείρα, στείρα καὶ μακρὸν εἰς τὸ στείρος, ὅπου ἐφαρμόζεται ὁ εἰρημένος γραμματικὸς κανὼν; Εἶναι βραχὺ εἰς τὸ βαρεία, δασεία, ὀξεῖα, πείρα, πλατεῖα καὶ μακρὸν εἰς τὸ πεῖρος, πεῖσμα; Τὸ οι εἶναι βραχὺ εἰς τὸ μοίρα καὶ μακρὸν εἰς τὸ ποῖος, ὀποῖος, ποῖσος, δεῖξος; Τὸ αι εἶναι βραχὺ εἰς τὸ σφαίρα καὶ μακρὸν εἰς τὸ μοιραῖος, χερσαῖος; Τὸ ω τί διαφέρει σήμερον ἀπὸ τὸ ο κατὰ τὴν ποσότητα τῆς ἐκφορᾶς; Δὲν ἔγινε καὶ τοῦτο βραχὺ; Διατὶ ὅμως αὐτουνοῦ ἔγινε χάρις καὶ διατηρεῖται ὁ ἱστορικὸς τόνος, ὡς δῶμα, πῶμα, στρῶμα, χρῶμα, χῶμα κττ.; Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὸ ζήτημα τῶν τόνων δὲν χωροῦν δύο μέτρα καὶ δύο σταθμά. Ἡ πρέπει νὰ κα-

ταργηθοῦν πέρα γιά πέρα οἱ τόνοι καί νά χρησιμοποιῆται μόνον μία ὀξεῖα καί αὐτή ὄχι παντοῦ, ἀλλά μόνον εἰς τὰς δυσυλλάβους λέξεις τὰς τονιζομένας εἰς τὴν παραλήγουσαν καί τὰς πολυσυλλάβους τὰς τονιζομένας ἀνωτέρω τῆς ληγούσης ἢ νά τηρηθῆ αὐστηρῶς ὁ ἱστορικός τονισμός. Δὲν εἶναι ὀρθὸν νά γίνῃ διάσπασις τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἱστορικῆς γραφῆς εἴτε περὶ φθόγγων πρόκειται εἴτε περὶ τόνων.

*
**

Ἡ γενικὴ καί ἀδρομερῆς ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἐκ πρώτης ἀρχῆς ὁ ἀναγνώστης, εἶναι αὕτη, ὅτι τὸ λεγόμενον *Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς* τοῦ κ. Ἀνδριώτη δὲν εἶναι λεξικὸν τῆς κοινῆς δημοτικῆς, ἀλλὰ ἓνα συνονθύλευμα λέξεων τῆς ἀρχαίας, τῆς καθαρευούσης καί τῆς δημοτικῆς, κοινῆς καί ἰδιωματικῆς, ἀνάμεικτον μετὰ ξένων λέξεων. Καί ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐφιλοτιμήθη νά καταβάλλῃ πᾶσαν προσπάθειαν, ὥστε νά μὴ τοῦ διαφύγῃ καμμία ἀπὸ τὰς ξένας ἐκείνας λέξεις, αἱ ὁποῖαι διατηροῦν τὴν ὀθνεῖαν μορφήν των, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι οὔτε δημοτικαὶ οὔτε καθαρευουσιάνικαι, ἀλλ' ἀπλῶς ξέναι μὲ τὸν γραμματικὸν τύπον τῆς οἰκείας ξένης γλώσσης. Παραθέτομεν παραδείγματα:

βάλς (Γαλλ. valse)	κλάξον (Γαλλ. claque-son)
βερμουτ (Γαλλ. vermouth)	κλάουν (Ἑγγλ. clown)
βολαποῦκ (vol - pūc)	κλήριγκ (Ἑγγλ. clearing)
γκόλφ (Ἑγγλ. golf)	κλόμπ (Ἑγγλ. club)
γκρι (Γαλλ. gris)	γκλοῦμπ (Ἑγγλ. club)
ἐμπριμέ (Γαλλ. imprimé)	κοκτέιλ (Ἑγγλ. cocktail)
ἐνσταντανέ (Γαλλ. instantané)	κομφὸρ (Γαλλ. confort)
ἐξπρὲς (Γαλλ. exprès)	κρίκετ (Ἑγγλ. cricket)
ἐξτρε (Γαλλ. extrait)	λέβα (Βουλγαρ. leva)
ζενίθ (Ἑταλ. zenit)	λέι (Ρουμαν. lei)
ζέρσεϋ (Ἑγγλ. jersey)	λοκομοτιβ (Γαλλ. locomotive)
ζικ-ζάκ (Γαλλ. zig-zag)	λουξ (Γαλλ. lux)
ἰνκάντο (Ἑταλ. incanto)	μακιγιαζ (Γαλλ. maquillage)
κίιζερ (Γερμ. Keiser)	μανεκέν (Γαλλ. mannequin)
κασκόλ (Γαλλ. cache-col)	μανικιοῦρ (Γαλλ. mani-cure)
κασκορσέ (Γαλλ. cache-corset)	μανσόν (Γαλλ. manchon)
κὲκ (Ἑγγλ. cake)	μασκὸτ (Γαλλ. mascotte)

μάτ (Γαλλ. mat)	ροζ (Γαλλ. rose)
μίσ (Ἀγγλ. miss)	ρουζ (Γαλλ. rouge)
μὸβ (Γαλλ. mauve)	σαιζλόγκ (Γαλλ. chaise longue)
μονόκλ (Γαλλ. monocle)	σάξ (Γαλλ. saxe)
μπέξ (Γαλλ. beige)	σαρτρές (Γαλλ. chartreuse)
μπαρόκ (Γαλλ. baroque)	σεξ-απίλ (Ἀγγλ. sex appeal)
μπλεμαρέν (Γαλλ. bleu marin)	σίκ (Γαλλ. chic)
μπὸξ (Ἀγγλ. box)	σκι (Νορβηγ. ski)
μπὸρ (Γαλλ. bord)	σνόμπ (Ἀγγλ. snob)
μπριγιόλ (Γαλλ. brillole)	σόκιν (Ἀγγλ. shocking)
ναδὶρ (Ἀραβ. nadhir)	σουτιέν (Γαλλ. soutien)
ντεμισαισόν (Γαλλ. demi-saison)	σταβέτ ἢ σοτοβέντο (Ἰταλ. sotovento)
ντεμοντέ (Γαλλ. dé-modé)	σόρτζ (Ἀγγλ. shorts)
ντοσιέ (Γαλλ. dossier)	στὺλ (Γαλλ. style)
ὄμνιμπους (Γαλλ. omnibus)	τάκτ (Γαλλ. tact)
ὄντουλασιόν (Γαλλ. ondulation)	τένις (Ἀγγλ. tennis)
ὄρντέβρ (Γαλλ. hors d'œuvre)	τερακόττα (Ἰταλ. terra cotta)
παγιασόν (Γαλλ. paillason)	τέστ (Ἀγγλ. test)
πακοτίλια (Βενετ. racotiglia)	τζάζ (Ἀγγλ. jazz)
παπιγιόν (Γαλλ. papillon)	τίκ (Γαλλ. tic)
πατσουλι (Γαλλ. patchouli)	τρακ (Γαλλ. trac)
περγαντί (Ἰταλ. brigantino)	τρικ (Γαλλ. truc)
περμανάντ (Γαλλ. permanente)	φερμουάρ (Γαλλ. fermoir)
πικ-νίκ (Γαλλ. pique-nique)	φιόρδ (Σκανδιναβ. fjord)
πορτμονέ (Γαλλ. porte-monnaie)	φλέρτ (Ἀγγλ. flirt)
ποτπουρι (Γαλλ. pot-pourri)	φοκόλ (Γαλλ. faux-col)
ρεβεγιόν (Γαλλ. réveillon)	φόρτε (Ἰταλ. forte)
ρεζισέρ (Γαλλ. régisseur)	φουτμπόλ (Ἀγγλ. foot-ball)
ρετιρέ (Γαλλ. retiré)	χόκεϊ (Ἀγγλ. hockey)

κ τ λ . κ τ λ . κ τ λ .

Καὶ ἔτσι ἕνας ξένος ἐπιπολαίως κρίνων τὰ πράγματα, ὅταν διαβάξῃ τὸ Λεξικὸν τοῦτο, εἶναι πολὺ ἐνδεχόμενον νὰ νομίσῃ ὅτι ἡ νέα Ἑλληνικὴ εἶναι γλῶσσα πτωχὴ καὶ ἀναγκάζεται νὰ δανείζεται ξένους λέξεις διὰ νὰ μπορῇ νὰ συμβαδίξῃ μὲ τὰς ἄλλας γλώσσας συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς γλώσσης τῶν Πολυνησιωτῶν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι μερικαὶ ἀπὸ τὰς τοιαύτας λέξεις ἔχουν καταστῆ συνήθεις

εἰς τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα, καθὼς *κάμποτ* (Ἰγγλ. cabot), *κιλοβάτ* (Ἰγγλ. kilowatt), *κόκ* (Ἰγγλ. coke), *κονιάκ* (Γαλλ. cognac), *ρεκόρ* (Γαλλ. record), *τράμ* (Γαλλ. tram), *χόλ* (Ἰγγλ. hall) κλπ., ἀλλὰ καὶ αὗται δὲν ἔχουν θέσιν εἰς τὸ λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Μόνον λέξεις ποὺ ἔχουν τρόπον τινὰ πολιτογραφηθῆ διὰ τῆς προσλήψεως γραμματικῆς καταλήξεως συνειδητῆς εἰς τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν αἴσθημα ὡς Ἑλληνικῆς καὶ ἐφόσον ἔγιναν κοιναὶ εἰς τὸν γραπτὸν καὶ προφορικὸν λόγον καὶ ἀπὸ πραγματικῆς ἀπόψεως δὲν δύνανται ν' ἀντικατασταθοῦν διὰ λέξεων Ἑλληνικῶν, αὗται ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ χαρακτηρίζωνται ὡς Ἑλληνικαί, καθὼς *ἀσπιρίνη*, *ἀτλάξι*, *βελουδο*, *βενζίνη*, *βεντούζα*, *βεράντα*, *γαλέτα*, *γιαούρτι* ¹⁾, *γρίπη*, *δαντέλα* ἢ *νταντέλα*, *ἐντράδα*, *ἐταζέρα*, *ζακέτα*, *καδρόνι*, *κάλτσα*, *κάπα*, *καραμέλα*, *κασέρι*, *κεσές*, *κεφτές*, *κιμᾶς*, *κινίνο*, *κολάρο*, *κομπόστα*, *λεμονάδα*, *λιγνίτης*, *λουκούμι*, *μεζές*, *μέλασα*, *μορφίνη*, *μπουγάδα*, *μπρίκι*, *οὔζο*, *περούνα*, *ρέγγα*, *σάλα*, *σαλάτα*, *σαρδέλα*, *ταράτσα*, *τζελατίνα*, *τοξίνη*, *χασές* κτι.

Ἀντίστοιχοι Ἑλληνικαὶ μερικῶν ἀπὸ τὰς λέξεις αὐτὰς ὑπάρχουν ἀπὸ πολλοῦ καθιερωμέναι εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, λ. χ. ἀντὶ τοῦ ἀγνώστου *λοκομοτιβ* λέγεται *ἀτμομηχανή* καὶ ἀντὶ τοῦ ἀγνώστου *ὄμνιμπους* λέγεται *λεωφορεῖο* καὶ παρὰ τὸ *μονόκλ* λέγεται *μονύελο* καὶ *μονύελος* καὶ ὅμως αἱ λέξεις αὗται λείπουν ἀπὸ τὸ λεξικόν. Τὸ *μονύελο* χρησιμοποιεῖται μὲν ὡς ἐρμῆνευμα τοῦ *μονόκλ*, ἀλλ' ἀγνοεῖται ὡς λῆμμα τοῦ λεξικοῦ. Ἐλλειψις προσοχῆς.

*
* *

Παρὰ τὴν πληθώραν τῶν ξένων λέξεων λείπουν πάμπολλαι Ἑλληνικαὶ κοινόχρηστοι διαφυγοῦσαι τὴν προσοχὴν τοῦ συγγραφέως καθὼς:

αἰσιοδοξία	ἀπειρία	ἀρρωστένω
αἰσιόδοξος	ἀπογράφω	ἀσβεσίλα
αἰσιοδοξῶ	ἀποδέχομαι	ἀσκημίζω
ἀναθεματίζω	ἀπονιά	ἀσπράδα
ἀντιφάσκω	ἀποπειρῶμαι	ἀσπριδερός
ἀνωμαλία	ἀποστατῶ	ἀσπρίλα
ἀπανωπροίκι	ἀρραβωνιαστικὸς	βαγενᾶς

¹⁾ Τὸ *γιαούρτι* ἔχει μὲν Ἑλληνικὴν ὀνομασίαν *ξύγαλαν* ἐκ τοῦ *δξύγαλα* καὶ *ξινόγαλα* ἢ *ξινόγαλο*, ἀλλὰ ταῦτα εἶναι ἰδιωματικά καὶ δὲν νομίζω ὅτι θὰ δυνηθοῦν ποτὲ νὰ ἀντικαταστήσουν τὸ κοινὸν ἐκ τῆς Τουρκικῆς *γιαούρτι*. Ἡ κοινὴ Ἑλληνικὴ τείνει ν' ἀχρηστεύσῃ τὰς διαλέκτους. Τὸ ἀντίθετον εἶναι ἀφύσικον.

βαρελᾶς	μασουλίζω	προθυμοποιούμαι
βαρελάδικο	μαυρίζω	προμηθευτής
βρεχουλίζω	μεγαλοπιάνομαι	προξενεύω
γαλάζιος	μεροκαματιάρης	προστυχεύω
δεκάρα	μηχανεύομαι	προφητεύω
δεκάρικο	μπερμπαντεύω	πρωτεύω
δεκάρικος	νερουλιάζω	ρεκλαμάρω
διαπραγματεύομαι	νερουλός	σακκουλιάζω
είκοσαράκι	νικῶ	σαμαρώνω
είκοσάρικο	ξαστερώνω	σείω
έκατοντάδα	ξεθυμαίνω	σιγαλιά
έκατοστάρι	ξεθωριάζω	σκαφᾶς
έκατοστάρικο	ξεμοναχιάζω	σκυλλιάζω
ένταφιάζω	οικοπεδοφάγος	σπιτώνω
θαλάσσιος	ὄνειρεύομαι ¹⁾	σπλαχνίζομαι
θειαφίζω	παραλυσία	σπουδαστής
θεολογία	παραλύω	σταθμεύω
ιατρική — γιατρική	πεζοπορία	στενεύω
καθυστερῶ	πεζοπόρος	στολίζω
κιτρινίζω	πεζοπορῶ	στομαχιάζω
κιτρινίλα	πεισματάρης	στραπατσάρω
κοκκινίζω	πενηντάρι	συγγενεύω
κοκκινίλα	πενηντάρικο	συγχαίρω
κουρελιάζω	πιρουνιάζω	συμπονῶ
λασπώνω	πιστολίζω	συναχώνομαι
λιόκαμα	πλαστογραφία	συνοδεύω
λιχουδεύω	πλαστογράφος	συντομεύω
λιχουδιά	πολιτεύομαι	συντομία
λουσαρίζομαι	ποτάμιος	συντροφεύω
μαγουλάδα	πρασινίλα	σφάξιμο
μαγουλήθρα	προαιρούμαι	τοκιστής
μαθηματικός	προεδρεύω	τρύπωμα
μακρένω	προεδρία	τρυφερίτσα

¹⁾ Ἐντὶ τοῦ κοινοῦ *ὄνειρεύομαι* δὲν ἔννοῶ διατί ὁ συγγραφεὺς ἐπροτίμησε τὸ ὄλωσ ἰδιωματικὸν *νειρεύομαι*.

τροφερότητα	ὑποδέχομαι	χιονιᾶς
τσαγγαράδικο	ὑπονομεύω	χιονόνερο
τσεπώνω	φαγωμὸς	χυμικὸς
τσικνίζω	φαρδένω	ψαράδικο
τσιμπλῆς	φαρμακοποιὸς	ψυχογιὸς
τσιφλικοῦχος	φουρτουνιασμένος	ψυχοκόρη
τσουβαλιάζω	φουχτιάζω	ψυχοπαίδα
τυλιγαδιάζω	φρεσκάρω	ψυχοπαίδι
ὑπερηφανεύομαι	φρονιμάδα	ψυχορραγία
ὑπογράφω	φωτογράφος	ψυχορραγῶ
	κ τ λ .	κ τ λ .

Χωρὶς ἄλλο θὰ λείπουν καὶ πλεῖσται ἄλλαι συνήθειες εἰς τὸν καθ' ἡμέραν λόγον, ἀλλ' αὐταὶ προχείρως μοῦ ἤλθαν εἰς τὴν μνήμην καὶ περιορίζομαι εἰς αὐτάς. "Ἄλλωστε δὲν εἶχα σκοπὸν νὰ συμπληρώσω τὸ λεξικὸν τοῦ κ. Ἀνδριώτη.

"Ἴσως παρατηρήσῃ τις ὅτι κατέγραψα καὶ λέξεις ὄχι ἀκραιφνῶς δημοτικὰς, ἀλλ' ἔχομεν ἤδη παρατηρήσει ὅτι τὸ λεξικὸν δὲν εἶναι μόνον τῆς δημοτικῆς, ἀλλὰ περιέχει καὶ λέξεις εὐχρηστούς μόνον εἰς τὴν καθαρεύουσαν. Τὸ δὲ ἔτι παράδοξον, περιέχει καὶ λέξεις, τὰς ὁποίας καὶ αὐτὴ ἡ καθαρεύουσα δὲν μεταχειρίζεται ὡς λίαν ἀπηρχαιωμένας, καθὼς *σαρκάζω, σαρδόνιος, σκέπω, σπονδῆ, στηλιτεύω, στεντόρειος, ὑπατος* κτλ.

Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν προξενεῖ τὸ γεγονός ὅτι ὁ συγγραφεὺς παρέλειπε καὶ ὅλας τὰς χρώματος δηλωτικὰς λέξεις, καθὼς *ἀσημί, βερικοκί, θαλασσί, κανελί, καφετί, κοκκαλί, λαδί, λαχανί, λεμονί, μελιτζανί, μενεξελί, οὐρανί, πεπονί, πορτοκαλί, ροῦδί, σταχτί, τριανταφυλλί, τσαγαλί, χρυσαφί* κτλ., ἐνῶ δὲν τοῦ διέφυγε καμμία ἀπὸ τὰς ξένας ἀντιστοίχους λέξεις, καθὼς *γκρί, μόβ, μπλεμαρέν, ρόζ, σάξ* κτλ. Ἀσφαλῶς θὰ τοῦ διέφυγαν τὴν μνήμην. "Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται πῶς ἀναφέρει τὸ *σταχτῆς* ὡς ἐρμῆνευμα τοῦ ἀρχ. *φαιδς* καὶ τὸ *τριανταφυλλί* ὡς ἐρμῆνευμα τοῦ Γαλλ. *ροζ*, ἐνῶ λείπουν ὡς λέξεις τῆς ἀλφαβητικῆς σειρᾶς. Ὁμοίως παρέλειπε καὶ μίαν κατηγορίαν λέξεων ἀριθμητικῶν κοινοτάτων δηλωτικῶν τῆς ἡλικίας, τὸ *τριαντάρης, σαραντάρης, πενηντάρης, ἑξηντάρης, ἑβδομηντάρης, ὀγδοντάρης, ἑνενηντάρης*.

*
**

Καὶ μία γενικὴ παρατήρησις. Ὁ καθαρευουσιᾶνος καθηγητῆς Γ. Μιστριώτης τοὺς γραμματικὸς τύπους *μητέρα, πατέρα, ἀντρας, γυναῖκα, γιὸς* κτλ.

ἀντὶ τοῦ *μήτηρ, πατήρ* κτλ. ἀπεκάλει *ἐκχυδαῖσμον* τῆς καθαρευούσης γλώσσης. Θὰ ἠδύνατο κανεῖς ὁμοίως νὰ ὀνομάσῃ *ἐκχυδαῖσμον* τῆς δημοτικῆς τὴν σωρείαν τῶν ξένων λέξεων, τὰς ὁποίας κατεχώρισεν εἰς τὸ λεξικόν του ὁ κ. Ἀνδριώτης ἀκολουθῶν πιθανῶς τὸ γλωσσικὸν δόγμα τοῦ Ψυχάρη «μὴ φοβᾶστε τίς ξένες λέξεις». Κατ' αὐτὸν ὅμως τὸν τρόπον προσφέρει κακὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν δημοτικὴν, ἣ ὁποία γίνεται ἀντιπαθητικὴ χωρὶς νὰ φταίῃ ἢ ἰδίᾳ, ἐνῶ εἶναι ἀξία καλυτέρας μεταχειρίσεως. Ἀπειρόκαλοι δημοτικισταὶ ἀπεργάζονται τὸν ἐκφραλισμὸν τῆς καλῆς δημοτικῆς.

Ἡ μορφή τῆς δῆθεν δημοτικῆς, τὴν ὁποίαν μᾶς παρουσιάζει εἰς τὸ λεξικόν του ὁ κ. καθηγητῆς τῆς γλωσσολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, προῖόν μᾶλλον προχείρου ἀπασχολήσεως, γεννᾷ ἀπλῶς ἓνα αἶσθημα δυσφορίας καὶ τίποτε παραπάνω.

*
* *

Τὰς ὀλίγας καὶ συντόμους αὐτὰς παρατηρήσεις ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ κάμωμεν διὰ τὸ ἔργον τοῦ κ. Ἀνδριώτη διὰ νὰ τὰς λάβῃ ὑπ' ὄψιν εἰς ἐνδεχομένην νέαν ἔκδοσιν τοῦ *λεξικοῦ του*, ὥστε νὰ εἶναι τοῦτο ἀπηλλαγμένον τοιούτων σφαλμάτων. Πρὸ παντὸς δὲ θὰ πρέπη νὰ εἶναι ὀλιγώτερον πενιχρὸν καὶ περισσότερον πλούσιον, ὀλιγώτερον ἰδιωματικὸν καὶ περισσότερον κοινόν, ὀλιγώτερον ξένον καὶ περισσότερον Ἑλληνικόν. Καὶ τὸ σπουδαιότερον, νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τὸ Ἀγγλικὸν *σέξ-απίλ*, τὸ Γαλλικὸν *ζυγκολό*, τὸ Βουλγαρικὸν *λέβα*, τὸ Ρουμανικὸν *λέι*, τὸ Ρωσικὸν *καπίκι*, τὸ Φοινικικὸν *μολώχ*, τὸ Τουρκικὸν *ζαμπαράς*, τὸ Ἰταλικὸν *σκουλαμέντο* καὶ τὸ *ταμποῦ* τῶν ἀνθρωποφάγων τῆς Πολυνησίας.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ